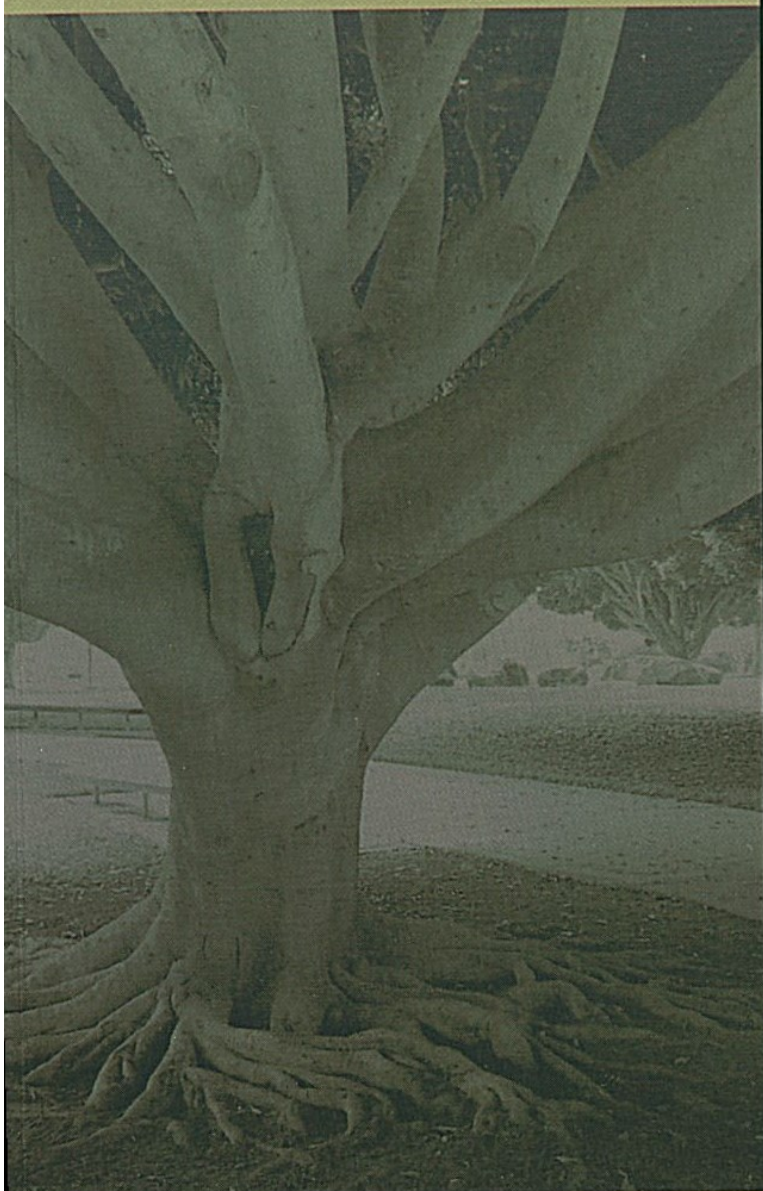


KERYKS

FORUM PEDAGOGICZNORELIGIJNE
Międzynarodowe – Międzykulturowe – Międzydyscyplinarne

RELIGIONSPÄDAGOGISCHES FORUM
international – interkulturell – interdisziplinär



wydawnictwo
adam marszałek

KERYKS

Recenzenci / Rezensenten / Reviewers

prof. dr Franz-Josef Bäumer, prof. dr hab. Zdzisław Kroplewski

Redaktor prowadzący / Redakteur / Editor

Edyta Peszyńska

Edycja tekstu / Textbearbeitung/ Text edition

Bożena Czarnocka (polskie teksty / polnische Texte / polish texts)

Gerda Büssing (niemieckie teksty / deutsche Texte / german texts)

Tłumaczenie tekstów / Übersetzung der Texte / Translation of the texts

Herbert Ulrich, dr Agnieszka Zduniak, Agnieszka Krupa

Projekt okładki / Umschlaggestaltung / Cover design

Anja Niermann, Krzysztof Galus

Skład komputerowy / Computersatz / Computer composition

Paweł Banasiak

ISBN 978-83-7780-447-3

© Wydawnictwo Adam Marszałek • Toruń 2011

Wydawnictwo prowadzi sprzedaż wysyłkową:

tel./fax 56 648 50 70, e-mail: marketing@marszalek.com.pl

Wydawnictwo Adam Marszałek,

ul. Lubicka 44, 87-100 Toruń,

tel./fax 56 648 50 70; tel. 56 660 81 60, 56 664 22 35

e-mail: info@marszalek.com.pl www.marszalek.com.pl

Drukarnia nr 2, ul. Warszawska 52, 87-148 Łysomice, tel. 56 678 34 78

KERYKS

FORUM PEDAGOGICZNORELIGIJNE
Międzynarodowe – Międzykulturowe – Międzydyscyplinarne

RELIGIONSPÄDAGOGISCHES FORUM
international – interkulturell – interdisziplinär

10 (2011)

ISSN 1643-2444

Redaktorzy / Redakteure / Editors



Cyprian Rogowski (Redaktor Naczelny / Hauptschriftleiter / Editor in Chief)

Profesor pedagogiki religii, Wydział Teologii, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn (Polska)
Professor für Religionspädagogik, Theologische Fakultät, Ermländisch-Masurische Universität Olsztyn, Olsztyn (Polen)
E-Mail: cyprianrogowski@wp.pl



Egon Spiegel

Profesor teologii praktycznej: Pedagogika Religii i Teologia Pastoralna, Instytut Teologii Katolickiej, Uniwersytet Vechta, Vechta (Niemcy)
Professor für Praktische Theologie: Religionspädagogik und Pastoraltheologie, Institut für Katholische Theologie, Universität Vechta, Vechta (Deutschland)
E-Mail: egon.spiegel@uni-vechta.de



Annette M. Stroß

Profesor nauk o wychowaniu i pedagogiki prozdrowotnej, Instytut Nauk o Wychowaniu, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Karlsruhe, Karlsruhe (Niemcy)
Professorin für Allgemeine Erziehungswissenschaft und Gesundheitspädagogik, Institut für Erziehungswissenschaft mit Schwerpunkt in außerschulischen Feldern, Pädagogische Hochschule Karlsruhe, Karlsruhe (Deutschland)
E-Mail: annette.stross@ph-karlsruhe.de



Janusz Mariański

Profesor socjologii moralności, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin (Polska)
Professor für Soziologie der Moral, Fakultät für Sozialwissenschaften, Katholische Universität Lublin Johannes Paul II., Lublin (Polen)
E-Mail: januszm@kul.lublin.pl

Thomas Meurer	147
Duchowość jako zamiennik religii? Wyprawy w mgliste pogranicze religii i duchowości	
Spiritualität als Religionsersatz? Erkundungsgänge im nebulösen Grenzland zwischen Religion und Spiritualität	
Spirituality as a substitute for religion? Explorations in the vague borderland of religion and spirituality	
Ulrich Kropač / Bernhard Grümme / Egon Spiegel	161
Dydaktyczna Grupa Katolickich Pedagogów Religii (AKRK) – sekcja dydaktyczna. Sympozjum – 29–31.08.2009 w Berlinie. Religia kształci	
AKRK – Sektion Didaktik. Symposion – 29–31.08.2009 in Berlin. Religion bildet	
Working Group Pedagogics of Catholic Religion and Catechesis (AKRK) – teaching Section Symposium – 29–31.08.2009 in Berlin. Religion educates	
Harald Schwillus	173
Religia kształci. Profil szkolnego nauczania religii	
Religion bildet. Das Profil des Religionsunterrichts	
Religion educates. The profile of religious education at school	
Georg Langenhorst	197
Rozstanie z dydaktyką historii Kościoła. Optowanie za integralnym rozumieniem nauczania uwarunkowanego pamięcią historyczną	
Abschied von der Kirchengeschichtsdidaktik. Plädoyer für ein integrales Verständnis von erinnerungsgeleitetem Lernen	
Parting of Church history teaching. Plea for an integrated understanding of teaching conditioned by historical memory	
Magdalena Rzepa, Marek Ciechowski	233
Między sacrum a profanum, między glocalizacją a globalizacją – studium lanckorońskiego festiwalu „Anioł w miasteczku”	
Zwischen Sacrum und Profanum, zwischen Glocalisierung und Globalisierung – eine Studie über das Festival „Ein Engel im Städtchen” in Lanckorona	
Between the sacred and the profane, between glocalization and globalization – the study of Lanckorona’s festival “Angel in Town”	
Anja Niermann	259
Cyfrowe sieci społeczne – wymiar polityczny i społeczno/socjologiczna interpretacja	
Digitale soziale Netzwerke – politische Dimension und soziotheologische Interpretation	
Digital social networks – political dimension and sociotheological interpretation	

NOWE INSPIRACJE W NAUKACH O WYCHOWANIU / IMPULSE AUS DER ERZIEHUNGSWISSENSCHAFT / IMPULSES OF EDUCATION	Czesław Kupisiewicz 275 Szkoła alternatywna – definicje, rodzaje, ocena, perspektywy rozwoju Die alternative Schule – Definitionen, Arten, Beurteilung, Entwicklungsperspektiven Alternative School – definitions, types, evaluation, development
	Bogusław Śliwerski 291 Czy(m) jest edukacja alternatywna? Was ist (und gibt es) alternative Bildung? What is (and does exist) an alternative education?
	Guido Meyer 307 „Trzeci wymiar“ i jego znaczenie dla religijnego nauczania – zbliżenie do teorii Dany’ego-Roberta Dufoura Die „Dritte Dimension“ und ihre Bedeutung für die religiöse Bildung – Annäherung an Dany-Robert Dufour The “third dimension“ and its meaning for the religious education – approach to Dany-Robert Dufour
W KIERUNKU PRAKTYKI / AUS DER PRAXIS / TOWARD THE PRACTICE OF	Rupert von Stülpnagel 327 Lekcje religii katolickiej w archidiecezji berlińskiej Katholischer Religionsunterricht im Erzbistum Berlin Catholic religious education in the Archbishopric of Berlin
RECENZJE / REZENSIONEN / REVIEWS	Detlef Pollack, <i>Rückkehr des Religiösen? Studien zum religiösen Wandel in Deutschland und Europa II</i> , Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2009, (Agnieszka Zduniak) 347
	Rudolf Englert, <i>Religionspädagogische Grundfragen. Anstöße zur Urteils- bildung</i> , Stuttgart: Kohlhammer, Wydanie 2. / 2. Aufl. 2009 (Ralph Sauer) 359
	Andreas Prokopff, <i>Religiosität Jugendlicher. Eine qualitativ-empirische Untersuchung auf den Spuren korrelativer Konzeptionen</i> , Stuttgart: Kohlhammer, 2008 (Egon Spiegel) 367
	Józef Stala, <i>Familienkatechese in Polen um die Jahrhundertwende. Probleme und Herausforderungen</i> , Tarnów: Wydawnictwo Biblos, 2008 (Rafał Bednarczyk) 371
	Thomas Nauerth, <i>Fabelnd denken lernen. Konturen biblischer Didaktik am Beispiel Kinderbibel</i> , Göttingen: Arbeiten zur Religionspädagogik, Band 42, V & R unipress, 2009 (Marion Keuchen) 379
	Manfred Eder, <i>Kirchengeschichte. 2000 Jahre im Überblick</i> , Düsseldorf: Patmos-Verlag, 2008 (Konstantin Lindner) 383
	Janusz Mariański, <i>Przemiany moralności polskich maturzystów w latach 1994–2009. Studium socjologiczne</i> , Lublin: Wydawnictwo KUL, 2011, (Józef Baniak) 389

SPRAWOZDANIA / BERICHTE / REPORTS	Engelbert Groß	401
	Kongres katechetyczny 1960 w Eichstätt: złoty jubileusz	
	Katechetischer Kongress 1960 in Eichstätt: Goldenes Jubiläum	
	Catechetical congress 1960 in Eichstätt: Golden Jubilee	
RADA NAUKOWA / WISSENSCHAFTLICHER BEIRAT / ACADEMIC COUNCIL		407
INFORMACJE DLA AUTORÓW / INFORMATIONEN FÜR AUTOREN/ /INNEN / DIRECTIONS FOR CONTRIBUTORS		413



ANJA NIERMANN

Cyfrowe sieci społeczne – wymiar polityczny i społeczno/socjo-teologiczna interpretacja

Digitale soziale Netzwerke – politische Dimension und soziotheologische Interpretation

Digital social networks – political dimension and sociotheological interpretation

STRESZCZENIE

Poniższy artykuł dostarcza czterech impulsów pod kątem politycznego znaczenia internetu i internetowej dynamiki relacji. Termin sieci cyfrowych zawiera w sobie główne usługi i aplikacje internetowe, dzięki którym ludzie współdziałają ze sobą, komunikując się i współpracując ze sobą. W pierwszym rozdziale, w przybliżeniu jest ukazany wpływ mediów na politykę (czy to jako *politics*, czy jako *policy*). W drugim rozdziale zostaje poruszona kwestia zainteresowania młodzieży polityką i jej aktywności w sieci, względnie wykorzystywanych przez nią możliwościach partycypowania w politycznych procesach i projektach internetowych. W trzecim rozdziale jest uwypuklony wymiar transkulturowy, religijny i narodowy internetu. W ostatnim, czwartym rozdziale, poddano pod refleksję wyniki, opracowane uprzednio pod kątem społeczno-teologicznym.

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Beitrag liefert vier Impulse im Hinblick auf die politische und beziehungs-dynamische Relevanz des Internet. Der Terminus der digitalen Netzwerke schließt zentrale Dienste und Anwendungen des Internet ein, in denen Menschen interagieren, indem sie kommunizieren und kooperieren. Im ersten Abschnitt wird der Einfluss von Medien auf Politik (ob als *politics* oder als *policy*) skizziert. Im zweiten Abschnitt wird nach der politischen Ansprechbarkeit von Jugendlichen und ihren (dezidiert) politisch dimensionierten Aktivitäten in digitalen Netzwerken bzw. den von ihnen genutzten Partizipationsmöglichkeiten an politischen Prozessen und Einrichtungen im Internet gefragt. Im dritten Abschnitt wird die transkulturelle, transreligiöse und transnationale Dimension des Internet herausgestellt. Abschließend werden im vierten Abschnitt die zuvor erarbeiteten Ergebnisse sozio-theologisch reflektiert.

ABSTRACT

The following contribution offers insight into four perspectives regarding the political relevance of the internet and the internet's relevance for dynamic relationships. The term "digital networks" includes important internet services and applications with which people interact i.e., communicate and co-operate. The first section of the article outlines the influence of the media on politics and policy formulation. The second chapter deals with the political responsiveness of young people and especially enquires into their political activities on digital networks or rather the possibilities available to them for participation in political processes and organizations through the internet that the young people use. In the third part of the present article, the transcultural, transreligious and transnational dimensions of the internet are pointed out. Finally, the fourth section examines a socio-theological reflection of the results arrived at in the preceding sections.

SŁOWA KLUCZOWE / SCHLÜSSELWÖRTER / KEYWORDS

- Media – polityka – Social Community – internet – lekcja religii – związek – Bóg – komunikacja
- Medien – Politik – Social Community – Internet – Religionsunterricht – Beziehung – Gott – Kommunikation
- Media – policy/politics – social community – internet – religious education in school – relationships – god – communication

1 Polityczne znaczenie mediów

Obecnie w szczególny sposób internet – jako *Hybridmedium* (pojęcie obejmuje możliwości komunikacji indywidualnej, grupowej i masowej w internecie)¹ względnie jako *globalna infrastruktura komunikacyjna*² (która integruje różne usługi i aplikacje internetowe jako całość) – jest używany w celu wywarcia wpływu na procesy polityczne. Media mogą mieć znaczenie zarówno ze względu na ich strukturę (ich egzystencji jako takiej), jak i na treści (przekazywanie informacji i treści), zwłaszcza w odniesieniu do zwycięstwa albo porażki podczas (wojennego) konfliktu. Znany jest slogan Eisenhower’a (dotyczący wymiaru treści) „*Public opinion wins war*”³. Medialna relacja może niezwykle przyczynić się do legitymizacji użycia narodowych sił zbrojnych w określonym konflikcie, względnie do jego delegitymizacji. Przekazując za pośrednictwem mediów *kolektywne emocje* można przyczynić się do społecznych kohezji, względnie do ich wzmocnienia: na tej bazie można włączyć przykładowo ludność cywilną.⁴ Trójkąt: massmedia (takie jak internet z medialnymi składnikami), polityka i odbiorcy może być określony jako „*polityczna opinia publiczna*”.⁵ Uświadamia ona, że media trzeba włączyć w kontekst (ogólnej albo specjalistycznej) refleksji o polityce. Wraz z wybuchem jaśminowej rewolucji

1 Die politische Relevanz von Medien

Gegenwärtig wird in besonderer Weise das Internet – als *Hybridmedium* (der Begriff schließt Individual-, Gruppen- und Massenkommunikationsmöglichkeiten des Internet ein)¹ bzw. als *globale Kommunikations-Infrastruktur*² (die verschiedene Dienste und Anwendungen des Internet als Ganzes integriert) – genutzt, um auf politische Prozesse Einfluss zu nehmen. Medien können sowohl auf der Ebene ihrer Struktur (ihrer Existenz an sich) als auch ihrer Inhalte (Transport von Informationen und Inhalten) hinsichtlich Sieg oder Niederlage einer (kriegerischen) Auseinandersetzung entscheidend sein. Bekannt ist der von Eisenhower geprägte (die inhaltliche Ebene betreffende) Slogan „*Public opinion wins war*”³. Mediale Berichterstattung kann erheblich zur Legitimation des Einsatzes nationaler Truppen in einem bestimmten Konflikt bzw. zu ihrer Delegitimierung beitragen. Durch Medien übertragene *kollektive Emotionen* können gesellschaftliche Kohäsionen bewirken bzw. verstärken: auf dieser Basis lässt sich etwa Zivilbevölkerung gezielt in Kriege einbeziehen.⁴ Die Trias von Massenmedien (wie dem Internet mit massenmedialen Bestandteilen), Politik und Rezipienten/innen kann unter dem Begriff „*politische Öffentlichkeit*”⁵ gefasst werden.⁶ Sie macht bewusst, dass Medien dem Kontext von (allgemeinen oder fachspezifischen) Reflexionen über Politik hinzuzufügen sind.

(grudzień 2010 r. w Tunezji)⁷ względnie arabskiej wiosny (początek 2011 r. przede wszystkim w Egipcie, Syrii, Libii) polityczny wymiar internetu – w szczególności polityczna relewancja cyfrowych sieci społecznych – stał się w mgnieniu oka jasny, co wielu sobie uświadomiło. Dzięki różnym usługom i aplikacjom internetowym – zwłaszcza na Twitterze i Facebook'u – zostały napiętnowane deficyty społeczne i niesprawiedliwość, a wyklucie się rewolucji stało się powszechnie dostrzegalne; arabska wiosna została zainicjowana istotnie na bazie wspieranych przez internet możliwości komunikowania się i działania oraz w końcu została – mając na celu wyzwolenie z aparatu ucisku – przyspieszona. Jednak jeszcze przed arabską wiosną ujawnił się wpływ – jedynie w ograniczony sposób kontrolowanego i cenzurowanego przez interwencje państwowe – internetu, na (klasyczne) procesy polityczne. Przykładowo, rozważano i rozpatrywano możliwości przedstawienia siebie w internecie i szanse komunikacji z wyborcami za pomocą usług internetowych w związku z wyborami. Zwycięstwo w wyborach Baracka Obamy w 2008 r. można wyjaśnić m.in. jego aktywnością w internecie, zwłaszcza nadmiernym wykorzystywaniem usługi krótkich wiadomości tekstowych w serwisie społecznościowym Twitter.

Zawalił się domek z kart – pilnie strzeżonych i ukrywanych przed opinią publiczną informacji, kiedy platforma WikiLeaks opublikowała tajne protokoły z Afganistanu wymierzone w absolutną przejrzystość polityczną. Także jeszcze żywe pozostają wspomnienia o ujawnieniu plagiatów przez platformę GuttenPlag i podobne próby

Mit dem Aufkommen der Jasminrevolution (Dezember 2010 in Tunesien)⁷ bzw. des Arabischen Frühlings (Anfang 2011 in vor allem Ägypten, Syrien, Libyen) sind schlaglichtartig die politische Dimension des Internet – insbesondere die politische Relevanz digitaler sozialer Netzwerke – deutlich und vielen bewusst geworden. Über verschiedene Dienste und Anwendungen des Internet – vor allem Twitter und Facebook – wurden gesellschaftliche Missstände und Ungerechtigkeiten großflächig angeprangert und das Aufkeimen der Revolution weithin sichtbar; der Arabische Frühling wurde wesentlich auf der Basis internetgestützter Kommunikations- und Handlungsmöglichkeiten initiiert und schließlich unaufhaltsam – mit dem Ziel der Befreiung aus Unterdrückungsverhältnissen – vorange-
trieben.

Aber auch schon vor dem Arabischen Frühling zeigte sich der Einfluss des – durch staatliche Interventionen nur begrenzt kontrollier- und zensierbaren – Internet auf (klassische) politische Prozesse. So wurden beispielsweise Möglichkeiten der Selbstdarstellung im Internet und die Chancen der Kommunikation mit Wählern/innen mittels Internetdiensten im Zusammenhang mit Wahlkämpfen erörtert und gewichtet. Der Wahlsieg Barack Obamas im Jahr 2008 wird u.a. auf seine Internetaktivitäten, insbesondere seine exzessive Nutzung des Kurzmitteilungsdienstes Twitter, zurückgeführt.

Ein Kartenhaus an gut gehüteten und der Öffentlichkeit vorenthaltenen Informationen brach zusammen, als die auf absolute politische Transparenz zielende Plattform WikiLeaks 2010 geheime Afghanistan-Protokolle veröffentlichte. Noch sind auch Erinnerungen an die Plagiatsenthüllungsplattform Gutten-

sprawdzenia zarzutów o plagiat za pomocą internetu. W przypadku VatiLeaks przedmiotem publicznej uwagi są nie tylko wychodzące na jaw informacje z Watykanu, lecz również trudności związane z dążeniami do ujawnienia i transparentności, nie pierwszy raz cofającymi się przed bramami Kościoła katolickiego. Medium, samo w sobie, jest więcej jeszcze niż konkretnym wniknięciem cyfrowych sieci społecznych do kontekstu politycznego, jest wydarzeniem politycznym: dzięki niemu, jego aktorzy obchodzą, względnie napinają tradycyjne struktury myślenia i działania oraz na nowo (anarchicznie) definiują polityczne procesy wolitywne. Cyfrowa sieć społeczna jest sama przez się nie tylko społeczna, lecz już polityczna, ponieważ jedynie przez samo swoje istnienie jest w najwyższym stopniu istotna pod względem politycznym. Jest czymś więcej niż tylko politycznym software, jest ona politycznym hardware, innymi słowy: nie tylko przekazuje polityczne treści dzięki swym możliwościom, lecz na nowo konstytuuje i zasadniczo dymensjonuje to, co polityczne. Jeszcze ważniejsze od jej (treści) „co” jest jej (egzystencjalne) „że”.⁴ Zagadnienia, które badają nie (tylko) to, co internet zawiera, jego treści, lecz takie, które zajmują się konsekwencjami że, jego egzystencji zyskują na znaczeniu.

Nie zważając na medialny – istniejący dopiero przez internet i jego specyficzne możliwości – jakościowy skok, nowe medium dołącza do tradycyjnych i obsługuje mającą głębokie zakorzenienie potrzebę międzyludzkich interakcji. Można to również łatwo zinterpretować pod kątem społeczno-teologicznym, bezpośrednio na

Plag wach und ähnliche Versuche, über die Nutzung des Internet Plagiatsvorwürfen nachzugehen. Im Fall von VatiLeaks sind nicht nur die zu Tage tretenden Informationen aus dem Vatikan Gegenstand öffentlicher Aufmerksamkeit, sondern auch der Umstand, dass Enthüllungs- und Transparenzbestrebungen nicht einmal vor den Toren der katholischen Kirche Halt machen.

Mehr noch als das konkrete Hineinwirken digitaler Netzwerke in politische bzw. gesellschaftliche Zusammenhänge ist das Medium an sich ein Politikum: mit ihm unterlaufen bzw. überspannen seine Akteure/innen herkömmliche Denk- und Handlungsstrukturen und definieren politische Willensprozesse (anarchisch) neu. Das digitale soziale Netzwerk ist per se nicht nur ein soziales, sondern bereits ein politisches, da allein durch seine Existenz ein politisch hoch relevantes. Es ist mehr als nur politische Software, es ist politische Hardware, mit anderen Worten: es transportiert nicht nur politische Inhalte dank seiner Möglichkeiten, es konstituiert und dimensioniert das Politische grundlegend neu. Bedeutsamer noch als sein (inhaltliches) „Was“ ist sein (existenzielles) „Dass“.⁵ Fragestellungen, die nicht (nur) das Was des Internet, seine Inhalte, untersuchen, sondern solche, die die Konsequenzen des Dass, seiner Existenz, in den Blick nehmen, gewinnen an Reiz.

Ungeachtet des medialen – erst durch das Internet und seine spezifischen Möglichkeiten gegebenen – qualitativen Sprungs schließt das neue Medium an die hergebrachten an und bedient ein tief verankertes zwischenmenschliches Interaktionsbedürfnis. Dieses kann auch und gerade am Beispiel der Dynamik des Internet und seiner Nutzung leicht soziotheologisch interpretiert werden.

przykładzie dynamiki internetu i jego wykorzystania.

2 Polityczna partycypacyjna postawa młodzieży

Projekt wzbogacenia lekcji religii o wyraźny polityczny wymiar,⁹ zakłada postrzeganie uczniów w świecie ich przeżyć (*Lebenswelt*). Indukcyjna lekcja religii zaczyna się od politycznych doświadczeń dzieci i młodzieży. To, że dzisiaj wśród uczniów nie mamy do czynienia – inaczej niż się często przypuszcza – z pokoleniem zniechęconym polityką i niezainteresowanym sprawami społecznymi, pokazują wyniki JIM-studium 2011. Dzieci i młodzież są nie tylko w domyśle nastawienie polityczne (np. przez swoje prospołeczne świadome działanie), lecz również w sposób wyraźny, na co wskazują ich wypowiedzi. 70% ankietowanych, w wieku od 12 do 19 lat (n = 1.205), przyznaje, że (bardzo) interesuje się „aktualnymi wydarzeniami w świecie”.¹⁰ Przy tym nie została stwierdzona żadna procentowa różnica pomiędzy dziewczętami a chłopcami.¹¹ KIM-studium 2010 na wartość 31% ankietowanych (n = 1.214), wśród dzieci w wieku od 6 do 13 lat.¹² Owe dzieci i młodzież nie ograniczają swojego życia do najbliższego środowiska; chcą się interesować całym społeczeństwem i obserwują też procesy, które dotyczą ich tylko pośrednio, albo w ogóle. Jakże konkretne jest ich zainteresowanie polityką, dowodzą kolejne dane: 55% dziewcząt w wieku od 12 do 19 lat i 44% chłopców interesuje się (bardzo) środowiskiem, względnie ochroną środowiska (u ankietowanych w wieku od 6 do 13

2 Politisches Partizipationsverhalten von Jugendlichen

Das Vorhaben, Religionsunterricht mit einer ausdrücklich politischen Dimension anzureichern,⁹ setzt voraus, die Schüler/innen in ihrer Lebenswelt wahrzunehmen. Ein induktiver Religionsunterricht setzt bei den politischen Erfahrungen von Kindern und Jugendlichen an. Dass es sich bei der heutigen Schülerschaft – anders als oft behauptet – nicht um eine politikverdrossene, gesellschaftlich desinteressierte Generation handelt, zeigen Ergebnisse der JIM-Studie 2011. Kinder und Jugendliche sind nicht nur implizit (z.B. durch prosoziales, verantwortungsbewusstes Handeln) politisch, sondern sie sind es auch explizit und nach eigener Angabe. Von den in der JIM-Studie befragten 12- bis 19-Jährigen (n = 1.205) geben 70% an, dass sie sich für „Aktuelles, was in der Welt passiert“,¹⁰ (sehr) interessieren. Zwischen Mädchen und Jungen ist dabei kein prozentualer Unterschied festgestellt worden.¹¹ Die KIM-Studie 2010 hat unter den 6- bis 13-Jährigen einen Wert von 31% der befragten Kinder (n = 1.214) ermittelt.¹² Diese Kinder und Jugendlichen begrenzen ihr Leben nicht auf ihren sozialen Nahraum; sie verfolgen ein gesamtgesellschaftliches Interesse und beobachten auch Vorgänge, die sie nicht oder nur mittelbar betreffen. Wie konkret ihr politisches Interesse ist, belegen weitere Angaben: 55% der 12- bis 19-jährigen Mädchen und 44% der Jungen interessieren sich (sehr) für die Umwelt bzw. den Umweltschutz (bei den 6- bis 13-Jährigen sind es 46% der Befragten, die angeben, sich (sehr) für Umwelt und Natur zu interessieren).¹³ 29% der Mädchen und 37% der Jungen interessieren sich auch für die Energieversorgungspolitik.¹⁴

lat liczba tych, którzy przyznają, że interesują się (bardzo) środowiskiem i naturą, wynosi 46%).¹³ 29% dziewcząt i 37% chłopców interesuje się również polityką w zakresie zaopatrzenia w energię.¹⁴

Na podstawie tych wartości można zauważyć, jak (bardzo) polityczne jest myślenie dzieci i młodzieży. Ich spojrzenie wychodzi daleko poza horyzont codzienności i wyróżnia je poczucie odpowiedzialności, które jest wyraźnie naznaczone przez wytrwałość oraz uwydatnia szanse na przetrwanie przyszłych pokoleń. Takie myślenie ma charakter typowo biblijny. Przykładowo w Pwt 20,19 etyka wojenna zabrania przecież niszczenia drzewostanu po zwycięstwie nad wrogiem. Nawet w kontekście własnych odmiennych interesów należy zabezpieczyć podstawę do życia dla następnych pokoleń. Niczym innym jest zainteresowanie młodych ludzi polityką energetyczną i polityką ochrony środowiska; motywacje młodych ludzi są zasadniczo natury biblijnej.

Polityczną aktywność można zmierzyć nie (tylko) przez przynależność i zaangażowanie partyjne; również nie przez samo uczestnictwo w wyborach czy czytanie rubryki „polityka” w codziennej gazecie. Udział w życiu politycznym rozwija się dzisiaj także w internecie: na portalach społecznościowych *schülerVZ* (najsilniej obecna *Social Community* dzieci i młodzież w wieku od 6 do 13 lat),¹⁵ *studivZ* i *Facebook* (najczęściej odwiedzana przez młodzież w wieku od 12 do 19 lat *Social Community*)¹⁶ ‘zaprzyjaźniają się’ tysiące dzieci i młodzieży z politykami albo partiami, względnie ‘lubią to’. Komentują i dyskutują na komercyjnych stronach profili partii, polityków i organizacji, jak i na forach,

Anhand dieser Werte wird deutlich, wie politisch reflektiert Kinder und Jugendliche sind. Ihr Blick geht weit über den Alltagshorizont hinaus und unterstreicht ein Verantwortungsbewusstsein, das deutlich durch Nachhaltigkeit geprägt ist und die Lebenschancen zukünftiger Generationen einschließt. Dies ist, so Dtn 20,19, gut biblisch, wird dort doch in kriegsethischen Zusammenhängen verboten, bei einem Sieg über den Feind den Baumbestand zu zerstören. Auch vor dem Hintergrund eigener gegenteiliger Interessen gilt es, die Lebensgrundlage für nachfolgende Generationen zu sichern. Nichts anderes ist das Anliegen der jungen Menschen an der Energie- und Umweltpolitik; die Motivationen der Jugendlichen sind im Grunde biblischer Natur.

Politische Aktivitäten sind nicht (nur) über die Zugehörigkeit zu einer Partei und das Engagement in einer solchen messbar; sie sind es auch nicht allein über eine Wahlbeteiligung oder das Lesen des Politik-Teils der Tageszeitung. Politische Anteilnahme wird heute auch im Internet ausgelebt: in sozialen Netzwerken wie *schülerVZ* (die von den 6- bis 13-Jährigen am stärksten frequentierte *Social Community*)¹⁵, *studivZ* und *Facebook* (die am stärksten von den 12- bis 19-Jährigen frequentierte *Social Community*)¹⁶ ‚befreunden‘ sich Tausende von Kindern und Jugendlichen mit Politikern oder Parteien bzw. ‚ liken ‘ sie. Sie kommentieren und diskutieren auf den Pinnwänden kommerzieller Profilseiten von Parteien, Politikern und Organisationen sowie in Foren, Blogs oder Kurzmitteilungsdiensten das aktuelle politische Geschehen und nehmen Stellung zu gesellschaftlichen Entscheidungen. Sie verfolgen außerdem die Informationen, die Parteien oder Politiker/innen über Internetanwendungen ausgeben. Neben den Aktivitäten in sozialen

blogach albo w krótkich wiadomościach tekstowych, o aktualnych wydarzeniach politycznych i zajmują stanowisko wobec różnych decyzji społecznych. Śledzą oprócz tego informacje, które podają partie albo politycy za pośrednictwem aplikacji internetowych. Obok aktywności na portalach społecznościowych *comunitys*, np. w celu organizowania akcji demonstracyjnych, są oprócz tego używane flash mobs.

Nie tylko narodowe postaci z życia politycznego znajdują zainteresowanie w sieci; zainteresowanie młodzieży wyraża się też regionalnie. W ten sposób nawet regionalni politycy znajdują zwolenników i partnerów do rozmowy wśród użytkowników sieci. To, że (bardzo) interesują się regionalną polityką, przyznaje w JIM-studium również 23% dziewcząt i 24% chłopców.¹⁷ Klasyczną zdolność polityczną u dzieci i młodzieży zakłada również Bernhard Grümme, kiedy opisuje swoją ideę lekcji religii o wymiarze politycznym. Podkreśla, że już uczniowie szkół podstawowych (poza tym zapewne również dzieci na etapie nauczania początkowego są gotowi do politycznych reakcji.¹⁸

Podczas gdy z powyższych przedstawień dają się zauważyć przede wszystkim polityczne możliwości partycypacji przez internet, w myśl klasycznych wymiarów i definicji polityki, należy jednak uważać internet za sam w sobie niezmiernie interesujący.

3 Cyfrowe sieci społeczne jako medium transkulturowe, transnarodowe i transreligijne

Polityka, jaką spotykamy w klasycznych definicjach, względnie w podziale na poli-

netzwerken werden die *Communitys* außerdem genutzt, um z.B. demonstrative Aktionen wie Flashmobs zu organisieren.

Nicht nur nationale Figuren der Politik finden in den Netzwerken Beachtung; das jugendliche Interesse äußert sich auch regional. So finden selbst Regionalpolitiker/innen Anhänger/innen und Gesprächspartner/innen unter den Mitgliedern der Netzwerke. Dass sie (sehr) interessiert an regionaler Politik sind, geben in der JIM-Studie auch 23% der Mädchen und 24% der Jungen an.¹⁷ Die klassisch-politische Ansprechbarkeit von Kindern und Jugendlichen setzt auch Bernhard Grümme voraus, wenn er sein Konzept zu einem politisch dimensionierten Religionsunterricht beschreibt. Er betont, dass schon Grundschüler/innen (im Übrigen sicherlich auch Kinder im Elementarbereich) politisch ansprechbar sind.¹⁸

Während sich mit diesen Darstellungen vor allem politische Partizipationsmöglichkeiten über das Internet im Sinne der klassischen Dimensionen und Definitionen von Politik ausmachen lassen, ist das Internet darüber hinaus als *per se politisch* äußerst interessant zu betrachten.

3 Das digitale Netzwerk als transkulturelles, transnationales und transreligiöses Medium

Politik, wie sie in den klassischen Definitionen bzw. in der Einteilung in *politics*, *policy* und *polity* begegnet, ist zunächst immer eine nationale. Selbst internationale Politik – Spiegel spricht auch von „Weltinnenpolitik“¹⁹ – hat noch nationalen Charakter, weil sie durch die Politikverständnisse verschiedener einzelner

tics, policy i polity, ma w pierwszym rzędzie wymiar narodowy. Nawet polityka międzynarodowa – Spiegiel mówi też o „światowej polityce wewnętrznej”¹⁹ – ma również narodowy charakter, ponieważ jest pod wpływem rozumienia polityki w poszczególnych społeczeństwach oraz naturalnie narodowych interesów, które są wspólne. Decyzje mają z kolei konsekwencje o zasięgu światowym dla poszczególnych krajów.

Narody charakteryzują się różnymi systemami rządzenia. Nawet w identycznych systemach politycznych istnieją specyficzne cechy narodowe, np. różne reguły i prawa. Kultury, religie i narody (łącznie z ich polityką narodową) mogą na tle swojej charakterystycznej specyfiki egocentrycznie mieć na względzie przede wszystkim same siebie i własne interesy, od których są zależne inne kultury, religie i narody. Jeśli przyporządkowanie różnym kulturom, religiom i narodowościom odbywa się przez samą koegzystencję, postrzegamy je jako *multikulturowe*, *multireligijne* i *multinarodowe*. Przez użycie pojęcia *inter* określamy konstelacje jako *interkulturowe*, *interreligijne* albo *internacjonalne* i podkreślamy przez to procesualne wzajemne poleganie na sobie nawzajem, współdziałanie, które jest nacechowane wzajemnym szacunkiem.

Internet jest – np. obok *ekonomicznych powiązań i sieci* – elementem składowym wyrażenia *trans*. Integruje on i przewyższa konstelacje, które są określone przez *ego*, *multi* i *inter* oraz pozwala tym samym, aby modele i realia (politycznego) kształtowania życia i świata, które odznaczają się zwłaszcza kulturowymi, religijnymi i narodowymi różnicami, przeszły do historii.

Nationen und natürlich nationaler Interessen, die zusammengebracht oder aufeinander abgestimmt werden, beeinflusst wird. Entscheidungen haben wiederum weitreichende Konsequenzen für die einzelnen Länder.

Die Nationen sind durch differente Herrschaftssysteme geprägt. Auch bei so gut wie identischen Herrschaftssystemen gibt es nationale Besonderheiten, z.B. unterschiedliche Regeln und Gesetze. Kulturen, Religionen und Nationen (inkl. ihrer jeweiligen Nationalpolitik) können vor dem Hintergrund der für sie charakteristischen Besonderheiten *egozentrisch* vor allem sich selbst und die eigenen Interessen, die der anderen Kulturen, Religionen und Nationen nur bedingt im Blick haben. Ist die Zuordnung verschiedener Kulturen, Religionen und Nationalitäten durch ein bloßes Nebeneinander bestimmt, nehmen wir diese als eine *multikulturelle*, *multireligiöse* und *multinationale* wahr. Mit dem Begriff des *Inter* bezeichnen wir Konstellationen als *interkulturell*, *interreligiös* oder *international* und unterstreichen damit ein *prozessuales*, *gegenseitiges Sich-aufeinander-einlassen*, ein *Interagieren*, das durch *gegenseitige Wertschätzung* geprägt ist.

Das *Internet* ist – z.B. neben *ökonomischen Verflechtungen und Netzwerken* – Bestandteil und Ausdruck des *Trans*. Es integriert und übersteigt Konstellationen, die durch *Ego*, *Multi* und *Inter* bestimmt sind, und lässt damit Modelle und Realitäten der (politischen) *Lebens- und Weltgestaltung*, die sich vornehmlich durch *kulturelle*, *religiöse* oder *nationale Differenzen* auszeichnen, *Geschichte* werden. Kulturen, Religionen und Nationen *transzendierende Interaktionen* im Rahmen des *globalen Internet* lassen (*nationale*) *Politik* in den Hintergrund treten. Im wesentlichen durch

Kultury, religie i narody transcendujące interakcje w ramach globalnego internetu pozwalają zejść na dalszy plan polityce (narodowej). W istotnie przez (ekonomię i) komunikację internetową określonym trans stykają się w coraz większym stopniu kultury, a z nimi religie oraz narodowości i coraz wyraźniej uwidaczniają się ich cechy wspólne (w myśl badań nad uniwersaliami); natomiast kulturowe, religijne i narodowe osobliwości tracą ciągle na swoim znaczeniu i tylko jeszcze coraz bardziej podświadomie oddziałują na komunikację i kooperację. W internecie przynależność kulturowa, narodowa czy religijna mojego rozmówcy odgrywa jeszcze zaledwie podrzędną rolę, utrzymuje z nim pokojowy kontakt na bazie (globalnego) wspólnych potrzeb i interesów. Różnorodność (*diversity*) jest w ścisłym sensie nieaktualna. Negatywnie ujmując: Wszystko i wszystkich obejmująca zmiana klimatu sprawia, że staje się to bardziej niż wyraźne – wszyscy siedzimy w tej samej łodzi.

4 Społeczno-teologiczna interpretacja procesów międzyludzkich więzi cyfrowych

Z perspektywy (społeczno-) teologicznej wymiar internetowego trans jest wielostronny i interesujący. Internet jest platformą, dzięki której ludzie mogą podążać za swoją – ugruntowaną i wytłumaczalną również z (neuro-) biologicznego punktu widzenia²⁰ – potrzebą udanych relacji. W bazującej na internecie, przewyższającej wszelkie podziały i w ten sposób satysfakcjonującej międzyludzkiej interakcji objawia

(ökonomie und) Internetkommunikation bestimmten Trans kommen Kulturen und mit ihnen Religionen sowie Nationen immer mehr zusammen und treten ihre Gemeinsamkeiten (im Sinne der Universalienforschung) immer stärker zu Tage; kulturelle, religiöse und nationale Besonderheiten treten dagegen in ihrer Bedeutung immer stärker zurück und beeinflussen *Kommunikation* und *Kooperation* zunehmend nur noch unterschwellig. Im Internet spielt die Kultur-, Nationen- oder Religionszugehörigkeit meines Gegenübers nur noch eine untergeordnete Rolle, ich verkehre friedlich mit ihm auf der Basis (globaler) gemeinsamer Bedürfnisse und Interessen. Diversity im strengen Sinn ist von gestern. Negativ gesprochen: Wir sitzen alle – der alle und alles umfassende Klimawandel macht dies mehr als deutlich – im selben Boot.

4 Soziotheologische Interpretation der Vorgänge zwischenmenschlichen digitalen Networkings

Aus (sozio-)theologischer Perspektive ist die Ebene des im Internet gelebten sozialen Trans²¹ vielseitig und interessant. Das Internet ist eine Plattform, auf der die Menschen ihrem – auch (neuro-)biologisch fundierten und erklärbaren²⁰ – Bedürfnis nach gelingenden Beziehungen nachgehen können. In der Internet-basierenden, alle Trennungen übersteigenden und insofern gelingenden zwischenmenschlichen Interaktion erschließt sich Gott als beziehungsstiftende Wirkmacht, als „Macht in Beziehung“²¹, als „Wirkmacht im sozialen Zwischen“²², als eine Art „Dritte Macht“²³, als etwas, das zwischen den Menschen in gelingenden Beziehungen zugegen ist.²⁴ Die in der Of-

się Bóg jako przyczyniająca się do powstawania stosunków międzyludzkich moc sprawcza, jako „siła w związku”²¹, jako „moc sprawcza w społecznym pomiędzy”²², jako pewien rodzaj „trzeciej siły”²³, jako coś/ktoś, co/kto jest obecne pomiędzy osobami będącymi w dobrych relacjach.²⁴ Przedstawiona w historii objawienia apokaliptyczna nadzieja finalizuje się w mieście, w którym nie ma już żadnej świątyni (Ap 21,22). JHWH, Jestem–który–jestem, jest obecny wszędzie, w całym mieście; w nim, w społecznym trans, doświadczenie wszechobecnego Boga jest tak silnie skoncentrowane, że świątynia jako mieszkanie Boga, jako szczególne miejsce spotkania z Bogiem, nie jest potrzebna: tam, gdzie są udane/dobre/owocne relacje międzyludzkie, tam mieszka Bóg, w internecie egzystują one niezależnie od religii i przynależności religijnej.

W działaniach prospołecznych wyraża się religijność. Przystęp „do Boga” ukazuje się w społecznym trans, tutaj w internecie, bezpośrednio. Bóg objawia się w spotkaniach międzyludzkich, na które negatywnie nie wpływają kulturowe, narodowe i religijne różnice. Na płaszczyźnie trans internetu (domniemana) sekularyzacja nie musi oznaczać nic złego. Jak apokaliptyczne miasto bez świątyni, za pierwszym spojrzeniem, wydaje się świeckie, tak wydają się świeckie również transkulturowe, transnarodowe i transreligijne procesy zachodzące w internecie. Mogą jednak być interpretowane pozytywnie jako „ureczywistnienie się Boga”²⁵⁻²⁶, jako miejsce Bożej epifanii. W tym kontekście należałoby się zastanowić, czy nie nadszedł czas, w którym potrzebujemy *teologii internetu*, by przemyśleć wyzwania i realia obecnych czasów.

fenbarungsgeschichte dargestellte endzeitliche Hoffnung macht sich fest an einer Stadt, die keinen Tempel mehr kennt (Offb 21,22). JHWH, der Ich-bin-der-ich-bin-da, ist überall präsent, in der gesamten Stadt; in ihr, im sozialen Trans, ist die Erfahrung Gottes als ein allgegenwärtiger so konzentriert und dicht, dass ein Tempel als Wohnstätte Gottes, als eine besondere Stätte der Gottesbegegnung, entfallen kann: wo *gelingende Beziehungen sind*, da ist Gott, im Internet existieren sie unabhängig von Religion und Religionszugehörigkeit.

In prosozialen Handlungen äußert sich Religiosität. Der Zugang zu „Gott“ erschließt sich im sozialen Trans, hier im Internet, direkt. Gott offenbart sich in zwischenmenschlichen Begegnungen, die nicht durch kulturelle, nationale und religiöse Diversitäten negativ beeinflusst werden. Auf der Ebene des Trans des Internet muss eine (vermeintliche) Säkularisierung nichts Negatives bedeuten. Wie die endzeitliche Stadt ohne Tempel auf den ersten Blick säkular erscheint, so erscheinen auch transkulturelle, transnationale und transreligiöse Vorgänge im Internet als säkular. Sie können aber auch positiv als „Gottesverwirklichung”²⁵ interpretiert werden,²⁶ als Ort der Epiphanie Gottes. Nicht zuletzt vor diesem Hintergrund ist es an der Zeit, darüber nachzudenken, ob wir nicht eine *Theologie des Internet* brauchen, um die Herausforderungen und Realitäten unserer Zeit zu reflektieren.

■ ANMERKUNGEN

¹ Vgl. Döring, Nicola: Sozialpsychologie des Internet. Die Bedeutung des Internet für Kommunikationsprozesse, Identitäten, soziale Beziehungen und Gruppen, Göttingen: Hogrefe, 2. vollst. überarb. u. erw. Aufl. 2003.

■ PRZYPISY

¹ Por. Döring, Nicola: *Sozialpsychologie des Internet. Die Bedeutung des Internet für Kommunikationsprozesse, Identitäten, soziale Beziehungen und Gruppen*. Göttingen: Hogrefe, 2. wyd. opr. i poszerz. 2003.

² Por. Meißelbach, Christoph: *Web 2.0 – Demokratie 3.0? Demokratische Potentiale des Internets*. Baden-Baden: Nomos, 2009, 15.

³ Bonk, Sonja / Kutscha, Annika: *Schlachtfeld der Gefühle? – Mediale Inszenierung des Krieges*, w: Schmidt, Siegfried J. (red.): *Medien und Emotionen*, Münster: Lit, 2005, 134–169, 142.

⁴ Por. tamże 136–152.

⁵ Kabalak, Alihan / Rhomberg, Markus: *Macht, Einfluss, Medien. Politische Ökonomie, Systemtheorie und die Rolle der Massenmedien in politischen Systemen*, w: Priddat, Birger P.: *Politik unter Einfluss. Netzwerke, Öffentlichkeiten, Beratungen, Lobby*, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2009, 103–130, 103.

⁶ Por. tamże.

⁷ *Sygnalem było samospalenie Mohammeda Bouzizi w Tunezji 17. grudnia 2010 r.*

⁸ Por. Winn, Marie: *Die Droge im Wohnzimmer*, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1979.

⁹ *Lekcja religii miała również wtedy polityczne znaczenie, kiedy utrzymywano, że jest apolityczna, względnie politycznie neutralna, wskazuje na to też Spiegel, Egon: Religion und Politik. Eine Zuordnung aus friedens- bzw. religionspädagogischer Sicht*, w: KERYKS. *Międzynarodowy Przegląd Pedagogiczno-religijny* 9 (2010) 67–100, 68, kiedy poddaje pod rozważenie, że również bez lekcyjnego nawiązania do politycznych odniesień aktualne fakty polityczne są akceptowane i umacniane.

¹⁰ *Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (wyd.): JIM 2011. Jugend, Information, (Multi-) Media. Basisstudie zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger in Deutschland*, Stuttgart, 2011, 9 (<http://www.mpfs.de/fileadmin/JIM-pdf11/JIM2011.pdf>, 29.07.2012).

¹¹ Por. tamże.

¹² *Por. Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (wyd.): KIM-Studie 2010. Kinder • Medien. Computer • Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger in Deutschland*, Stuttgart, 2011, 5 (<http://www.mpfs.de/fileadmin/KIM-pdf10/KIM2010.pdf>, 29.07.2012).

² Vgl. Meißelbach, Christoph: *Web 2.0 – Demokratie 3.0? Demokratische Potentiale des Internets*, Baden-Baden: Nomos, 2009, 15.

³ Bonk, Sonja / Kutscha, Annika: *Schlachtfeld der Gefühle? – Mediale Inszenierung des Krieges*, in: Schmidt, Siegfried J. (Hrsg.): *Medien und Emotionen*, Münster: Lit, 2005, 134–169, 142.

⁴ Vgl. ebd. 136–152.

⁵ Kabalak, Alihan / Rhomberg, Markus: *Macht, Einfluss, Medien. Politische Ökonomie, Systemtheorie und die Rolle der Massenmedien in politischen Systemen*, in: Priddat, Birger P.: *Politik unter Einfluss. Netzwerke, Öffentlichkeiten, Beratungen, Lobby*, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2009, 103–130, 103.

⁶ Vgl. ebd.

⁷ *Fanal war die Selbstverbrennung von Mohammed Bouzizi in Tunesien am 17. Dezember 2010.*

⁸ Vgl. Winn, Marie: *Die Droge im Wohnzimmer*, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1979.

⁹ Dass der Religionsunterricht auch dann von politischer Relevanz ist, wenn er vorgibt, unpolitisch bzw. politisch neutral zu sein, darauf weist auch Spiegel, Egon: *Religion und Politik. Eine Zuordnung aus friedens- bzw. religionspädagogischer Sicht*, in: KERYKS. *Religionspädagogisches Forum international – interkulturell – interdisziplinär* 9 (2010) 67–100, 68 hin, wenn er zu bedenken gibt, dass auch ohne ein unterrichtliches Rekurrieren auf politische Bezüge die gegenwärtigen politischen Gegebenheiten akzeptiert und gefestigt werden.

¹⁰ *Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (Hrsg.): JIM 2011. Jugend, Information, (Multi-) Media. Basisstudie zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger in Deutschland*, Stuttgart, 2011, 9 (<http://www.mpfs.de/fileadmin/JIM-pdf11/JIM2011.pdf>, 29.07.2012).

¹¹ Vgl. ebd.

¹² Vgl. *Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (Hrsg.): KIM-Studie 2010. Kinder • Medien. Computer • Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger in Deutschland*, Stuttgart, 2011, 5 (<http://www.mpfs.de/fileadmin/KIM-pdf10/KIM2010.pdf>, 29.07.2012).

¹³ Vgl. ebd. 6.

¹⁴ Vgl. *Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (Hrsg.): JIM 2011, 10.*

¹⁵ Vgl. *Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (Hrsg.): KIM-Studie 2010, 33.*

¹⁶ Vgl. *Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (Hrsg.): JIM 2011, 48.*

¹⁷ Vgl. ebd. 10.

¹⁸ Vgl. Grümme, Bernhard: *Religionsunterricht und*

¹³ Por. tamże 6.

¹⁴ Por. Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (wyd.): JIM 2011, 10.

¹⁵ Por. Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (wyd.): KIM-Studie 2010, 33.

¹⁶ Por. Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest (wyd.): JIM 2011, 48.

¹⁷ Por. tamże 10.

¹⁸ Por. Grümme, Bernhard: Religionsunterricht und Politik. Bestandsaufnahme – Grundsatzüberlegungen – Perspektiven für eine politische Dimension des Religionsunterrichts. Stuttgart: Kohlhammer, 2009, 80.

¹⁹ Spiegel, Egon: Religion und Politik, 74.

²⁰ Por. Niermann, Anja: Gewaltfrei in die Zukunft – die friedenspädagogische Relevanz der Spiegelneuronen, Berlin: Lit, 2012.

²¹ Spiegel, Egon: Religionspädagogik in der Mitte des Lebens, 13.

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Również w kościelnych dokumentach przypisuje się (międzyludzkiej) komunikacji (w internecie) uwagę, Por. np. Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu. Kościół i internet, 2002 (http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_20020228_church-winter-net_ge.html, 31.07.2012). Zostaje tu również nakreślona historia komunikacji międzyludzkiej „o spowodowanym pychą planie budowy wieży Babel i tego następstwa, pomieszaniu języków i niemożliwości wzajemnego porozumienia (Por. Gen 11, 1-9), aż do Zesłania Ducha Świętego i daru języków, a co za tym idzie do przywrócenia komunikacji za sprawą działania Ducha Świętego, w której w centrum stoi Jezus.” (Jan Paweł II., przesłanie z okazji 34. Światowego Dnia Środków Społecznego Przekazu 4. czerwca 2000 r., cyt. n. tamże). Internet jako platforma komunikacji całkowicie może zostać tu przyjęta. Umożliwia ona komunikację międzyludzką niezależną od czasu i miejsca. Przy tym wiele osób komunikuje się za pomocą (wspólnego dla nich) lingua franca, języka angielskiego i korzysta z transkulturowych znaków, jak buźki (smileys) i innych emotikonów.

²⁵ Spiegel, Egon: Religionspädagogik in der Mitte des Lebens, 14.

²⁶ Por. tamże.

Politik. Bestandsaufnahme – Grundsatzüberlegungen – Perspektiven für eine politische Dimension des Religionsunterrichts, Stuttgart: Kohlhammer, 2009, 80.

¹⁹ Spiegel, Egon: Religion und Politik, 74.

²⁰ Vgl. Niermann, Anja: Gewaltfrei in die Zukunft – die friedenspädagogische Relevanz der Spiegelneuronen, Berlin: Lit, 2012.

²¹ Spiegel, Egon: Religionspädagogik in der Mitte des Lebens, 13.

²² Ebd.

²³ Ebd.

²⁴ Auch in kirchlichen Dokumenten wird der (menschlichen) Kommunikation (im Internet) Aufmerksamkeit beigemessen, vgl. z.B. Päpstlicher Rat für die sozialen Kommunikationsmittel. Kirche und Internet, 2002 (http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_20020228_church-internet_ge.html, 31.07.2012). Skizziert wird hier auch die Historie der menschlichen Kommunikation „von dem hochmutgeleiteten Vorhaben des Turmbaus zu Babel und dessen Folge, dem Absturz in die Sprachenverwirrung und die Unmöglichkeit gegenseitiger Verständigung (vgl. Gen 11, 1-9), hin zu Pfingsten und zur Gabe des Zungenredens und damit zu einer Wiederherstellung der Kommunikation durch das Wirken des Heiligen Geistes, in deren Mittelpunkt Jesus steht” (Johannes Paul II., Botschaft zum 34. Welttag der sozialen Kommunikationsmittel, 4. Juni 2000, zit. n. ebd.). Das Internet als Kommunikationsplattform schlechthin kann hier mit aufgenommen werden. Es ermöglicht zeit- und raumunabhängige Kommunikation zwischen Menschen. Dabei kommunizieren viele Menschen über die (ihnen gemeinsame) lingua franca Englisch und behelfen sich mit transkulturellen Zeichen wie Smileys und anderen Emoticons.

²⁵ Spiegel, Egon: Religionspädagogik in der Mitte des Lebens, 14.

²⁶ Vgl. ebd.

Anja Niermann

B.A., M.Ed., Wissenschaftliche Mitarbeiterin am Lehrstuhl für Praktische Theologie: Religionspädagogik und Pastoraltheologie, Institut für Katholische Theologie, Universität Vechta, Vechta, Deutschland. *Forschungsschwerpunkte /*

Anja Niermann

B.A., M.Ed., współpracownik naukowy, Katedra Teologii Praktycznej: Pedagogika Religii i Teologia Pastoralna, Instytut Teologii Katolickiej, Uniwersytet Vechta, Vechta, Niemcy. *Główne obszary badań:* socjodynamika w sieci cyfrowej, neuronalne podstawy zachowań społecznych

Arbeitsschwerpunkte: Soziodynamik in digitalen Netzwerken, neuronale Grundlagen sozialen Verhaltens

Międzynarodowy, międzykulturowy i interdyscyplinarny profil KERYKSA stanowi platformę szerszego spektrum badań z uwzględnieniem płaszczyzny empirycznej, jak również ich relewancji w wymiarze praktycznym. Wieloaspektowy wymiar periodyku, a przede wszystkim jego interdyscyplinarność, inspiruje naukowców różnych dyscyplin do podejmowania dyskursu uwarunkowanego współczesnymi wyzwaniem. Chodzi w nim o ciągłą weryfikację takich pojęć pedagogiczno-religijnych, jak: *wychowanie, kształcenie, edukacja*. Rekonstrukcja myślenia w obszarze wszystkich podmiotów edukacyjnych, w tym Kościoła z jego szczególnie przesiłaniem pedagogicznym, wymaga się nowego i integralnego spojrzenia na sam fenomen religijności i religii, zwłaszcza pod kątem socjo-kulturowych przemian i antropologicznych perspektyw. W tym właśnie kontekście pedagogika religii ma za zadanie pytać między innymi o przyczyny powstających kryzysów religijnych i – analizując relewancję religijnego kształcenia i wychowania – wnikać głębiej w same procesy powstawania tychże kryzysów.

Niniejszy numer nie jest wprawdzie numerem tematycznym w ścisłym tego słowa znaczeniu, jak poprzedni poświęcony zagadnieniom związanym z fenomenem religii w ogóle, względnie pedagogiki religii/nauczania religii i polityki, ale w pewnym sensie stanowi przedłużenie tamtych refleksji.

W dziale artykułów autorzy z różnych dyscyplin naukowych podejmują między innymi problematykę dotyczącą postaw młodzieży wobec fenomenu religii i religijności. Redakcja życzy Państwu inspirującej lektury.

Das internationale, interkulturelle und interdisziplinäre Profil von KERYKS markiert eine Plattform, auf der ein breites Spektrum von Forschungen, nicht zuletzt auch auf empirischer Basis und hinsichtlich ihrer Praxisrelevanz, seinen Platz findet. Die an vielschichtigen Aspekten reiche Dimension unserer Zeitschrift und vor allem ihr interdisziplinärer Charakter sollen Wissenschaftler/innen unterschiedlicher Disziplinen inspirieren, miteinander in einen Diskurs zu treten, der die Herausforderungen unserer Zeit aufnimmt und zur kontinuierlichen Verifizierung von religionspädagogischen Begriffen wie Erziehung, Bildung, religiöse Bildung usw. beiträgt. Die Rekonstruktion des Denkens auf dem Handlungsfeld aller Bildungsträger, einschließlich dem kirchlichen mit seinem besonderen pädagogischen Auftrag, erfordert eine neue und integrale Sicht der Phänomene Religiosität und Religion, insbesondere unter dem Gesichtspunkt soziokultureller Veränderungen und anthropologischer Perspektivenwechsel. In ebendiesem Kontext hat die Religionspädagogik unter anderem auch nach den Ursachen der entstehenden religiösen Krisen zu fragen und – durch Analyse der Relevanz religiöser Bildung und Erziehung – tiefer in die Entstehungsprozesse dieser Krisen selbst einzudringen.

Die vorliegende Ausgabe ist zwar keine Themennummer im strikten Sinn – die vorherige befasste sich mit dem Verhältnis von Religion bzw. Religionspädagogik/Religionsunterricht und Politik –, aber in gewisser Hinsicht die Fortsetzung der in der vorherigen Ausgabe fokussierten Reflexion.

Im Artikelteil beschäftigen sich Autoren/innen aus unterschiedlichen Wissenschaftsdisziplinen unter anderem mit der Problematik der Einstellung von Jugendlichen zu den Phänomenen Religion und Religiosität.

Die Redaktion wünscht Ihnen eine anregende Lektüre.

